

Oponentský posudek diplomové práce Lucie Krausové Smíšená manželství a možnosti dialogu v rodině

Posudku předesílám vyjádření pochybnosti, zda jsem pro danou práci byl vhodným oponentem - z BP a DP z filosofie a teologie jsem zvyklý na přesnost vyjadřování a držení odborného stylu, v pracích pedagogického zaměření je asi zvykem přecházet z odborného stylu do jazyka, kterým pedagog mluví s těmi, které vyučuje či vychovává (zjednodušené formulace, argumentace ad hominem, názornost, ohlašování následných kroků a připomínání již učiněných, výzvy či řečnické otázky). Vcelku mám dojem, že studentka přejímá styl přednášení někoho ze svých učitelů - ten může být vhodný jako hovorový, ale sotva v písemné formě. Hlavně ale rozdíl mezi filosofickou a teologickou prací a prací pedagogickou je zřejmě v tom, že obecně odborné zkoumání musí naslouchat rozdílným hlasům a být otevřeno různým závěrům, které asi nikdy nebudou tak jednoznačné, jak by potřebovala pedagogika - často budou spíše konkrétní jednání ochromovat. Naproti tomu pedagogika zřejmě stojí před zadáním, které obdržela odjinud (výchova k jednání žádoucím z hlediska určité společnosti či skupiny - v případě předložené DP by stálo za to specifikovat, čím zadání vlastně plní), a argumentuje tak, aby takové jednání pozitivně zdůvodnila, umožnila a podpořila. Jde tedy o dva zcela nesouměřitelné přístupy a patrně je velmi obtížné, aby studentka naplnila vzájemně se křížící nároky obou diskursů. Oponent posuzuje práci z hlediska nároků standardní odborné práce a je si vědom toho, že jeho kritické poznámky budou patrně z hlediska pedagogů irelevantní. Jeho kritika nechce být překážkou pozitivního hodnocení diplomové práce státnicovou komisí, pokud bude zřejmé, že nejde o práci filosofickou, religionistickou ani teologickou, ale o práci pedagogickou.

(Na okraj oponent ještě podotýká, že vedl a vede celou řadu prací studentek téhož oboru, z nichž některé se staly základem prací disertačních - nešlo však o práce takto pragmaticky zaměřené nebo byly oba diskursy jasně odděleny jako teoretická a praktická část práce).

V práci na téma mezináboženského dialogu se ovšem klade otázka, zda nepřesnost vyjadřování a dekontextualizace výroků nejsou podstatou věci, tj. zda by byl mezináboženský dialog možný, kdybychom se vyjadřovali *clarae et distinctae*, jak velí nároky odborné práce, a nejen, zda by byl dialog možný, ale zda by bylo možné i jeho zdůvodnění - několik prací, které jsem na toto téma v poslední době četl, se vyznačuje právě argumentací založenou na nepřesnosti formulace a citace a posunu významu slov během dialogu. Moje sečtělост v této oblasti je ovšem omezená, pouze vyjadřuji důvody pro hermeneutiku podezření, s kterou vůči příslušným pasážím v textu DP přistupuji.

Na práci je třeba ocenit logickou strukturu. Vychází z výkladu o osobě a dialogu, výklad pak aplikuje na manželství, poté na specifiku mezináboženského dialogu v manželství. Následkem této široké koncepce ovšem je, že vlastnímu tématu práce je věnováno jen několik stránek v závěrečné části (s. 64-84).

Téma práce formuluje autorka následovně: Na s. 6 uvádí jako "zvolený výzkumný problém: Jaký vztah by měl mít jedinec s Bohem a s druhými, aby byl mezináboženský dialog z jeho strany autentickým? Jak by měl vypadat manželský vztah, který by podněcoval hodnotný mezináboženský dialog? Jakým způsobem by měli manželé vychovávat své potomky ve smíšeném manželství? a opakuje na s. 85: Na samém začátku práce jsme si stanovili výzkumný problém, který zněl: Jakým způsobem se musí jedinec rozvinout, aby byl schopen plnohodnotného mezináboženského dialogu v rámci smíšeného manželství?

Úkol je formulován jasně a z pohledu pedagogiky asi správně; z hlediska teologie je už zde funkčně převrácen vztah: Podoba vztahu s Bohem a lidmi a podoba manželského vztahu je zde ve služebné funkci vůči mezináboženskému dialogu. Takováto funkcionalizace náboženství je z hlediska společnosti nutná či užitečná; z hlediska náboženství a teologie ovšem velmi problematická, často i nepřijatelná.

Ještě na s.7 formulovala autorka dílčí úkol: V poslední části bychom se chtěli zabývat možnostmi mezináboženského dialogu v rámci smíšených manželství, abychom si potvrdili domněnku, že smíšené manželství lze chápat jako vyvrcholení jedincovy dialogičnosti. Cílem DP ovšem není potvrzovat si domněnky, navíc je tato "domněnka" nepotvrditelná - co je to „vyvrcholením dialogičnosti“? podle jakých hodnotících kritérií? Pasáž o Štampachovi naznačuje odpověď: "Až pak je šance, že se průměrného masového člověka ujme někdo, kdo bude schopen ho přesvědčit a povede ho k humanitě, odpovědnosti, toleranci, dialogu, spolupráci a skutečné vzájemné výměně myšlenek a hodnot." Společenská objednávka je tedy zřejmá - výchova občana multikulturní společnosti v duchu zbytků osvícenství. Nic proti této objednávce nenamítám, snad jen, že osvícenský koncept přesvědčování "průměrného člověka" je elitářský a direktivně nedialogický, dialog má zjevně nastat, až se průměrný člověk vzdá svých názorů...

Problémem práce je nevyjasnění základních pojmů. Z teologického hlediska je dialog s jinými křesťany a judaisty a dialog s jinými náboženstvími zásadně rozdílnou záležitostí (vyjádřenou i institucionálně odlišně). Studentka tento rozdíl ovšem průběžně ignoruje, např. hned na s. 6 při formulaci úkolu mluví o církvích a církevních společenstvích, ač jí v práci jde o mezináboženský dialog. Pojmem "jiný" zřejmě myslí příslušníky jiných náboženství.

Je chvályhodné, že se studentka snaží k problému přistupovat z pohledu různých disciplín, což ovšem činí selektivně, názory odporující jejímu záměru dostatečně nezvažuje, pokud je vůbec zmiňuje. Nějak jí ale unikl rozdíl mezi filosofickou a teologickou antropologií - opakovaně se dovolává "hlediska teologické antropologie", ač obvykle cituje filosofy. Teologickoantropologické hledisko by bylo práci nepochybně prospělo. Pro skutečně teologickou argumentaci by bylo nutné seznámit se s kapitolou fundamentální teologie o Zjevení a v tomto kontextu o vztahu křesťanství k jiným náboženstvím. Závěr práce by byl zcela jiný, kdyby se studentka seznámila s křesťanskou teologií manželství, kde by se o jeho účelu a cíli dozvěděla zcela jiné věci.

Teologické zdůvodnění mezináboženského dialogu považuji za zcela nedostatečné, ostatně je mu věnována jen pouhá podkapitola 2.5.2. Citován je Štampach, Halík a jedno velikonoční kázání z Irska; také prohlášení SRC a jedné z jejích studijních skupin. Jediným citovaným teologem je Boublík, který skutečně k tématu napsal pozoruhodné věci, ale autorka cituje něco zcela jiného (pasáž o církvi jako *societas perfecta*). To je velmi škoda.

Hlavní teologický problém je v předpokladu, že mezináboženský dialog je lepší než konverze. Pro církevní dokumenty, které autorka jednostranně cituje, je však příznačné právě to, že se snaží nepojímat mezináboženský dialog jako alternativu k misi. Metodicky se mi zdá zcela chybné ukvapené přenášení toho, co platí o mezináboženském dialogu obecně, na problematiku manželství. To je podstatně jiný vztah než mírová koexistence s muslimským sousedem, i když asi může poklesnout i na tuto úroveň.

Jako teolog si neodpustím kritiku neustálé tvorby imperativů - to bývá příznačné právě pro pokleslou teologii. To je dáno mou tradicí (která by nicméně také měla být snad respektována), ale z neustálého „musí musí“ na mě jde hrůza. Pro křesťanství je typické

evangelium, ne zákon; dialog s ostatními náboženstvími, ne všemi, zřejmě vede k sestoupení na rovinu zákona. Břemen na manžele uložených je beztak dost a není třeba přidávat další. Naštěstí jsem v manželství měl možnost najít spíše spočinutí a jednotu - toho odlišného mezi dvěma lidmi, co je třeba respektovat, je i tak dost.

V této souvislosti udivuje absence biblické argumentace, ač by autorce měla být blízká. Ač autorka zdůrazňuje nutnost ujasnění si vlastní identity, její identita je mi po přečtení práce ještě záhadnější než předtím...

Volba filosofických zdrojů (Guardini, Coreth) je vhodná, ovšem autorce zřejmě unikl kontext jejich tvrzení a také jistá problematičnost, kterou by bylo třeba komentovat (nelze např. jen tak tvrdit, že cílem člověka je stát se Kristem, Bohem - to je jen jedna z teologických tradic, pracující vědomě s paradoxem v pojmu deifikace resp. theosis (Bůh by se pak ale psal s malým b)). Vedle personalisticky laděných filosofů dialogu (stojících ostatně v opozici vůči osvícenskému konceptu autorčiných doporučení) by se mi jevil jako slibné opřít mezináboženský dialog o Wittgensteinovu koncepci jazykových her, kde je právě komunikace možná bez údajně obecné roviny osvícenského konceptu, kde příslušníci jednotlivých náboženství musí v zájmu dialogu uzávorkovat právě to, co je pro ně nejdůležitější, a přijmout koncept, který je většině z nich zcela cizí.

Podobně, jako nejsou reflektovány některé problematické teologické výroky, nejsou teologicky reflektovány ani koncepty v pasážích z ostatních humanitních oborů, nejspíš proto, že je nekriticky převzala už dávno náboženská pedagogika. Nicméně teolog a vyučující filosofie by asi měl připomenout, že jde o koncepty s kořeny v ateistické větvi existencialismu a původně míněné programově ateisticky (koncepty autenticity, seberealizace, dání smyslu svému životu apod.).

Výběr nefilosofické literatury se mi jeví jako problematický - autorka směřuje v "monografiích" odborná díla, standardní učebnice, pastorační příručky, popularizující literaturu někdy velmi lidovou. Bohužel to není problém pouze seznamu literatury, ani při přejímání argumentace zjevně neregistruje rozdíly úrovně mezi citovanými prameny.

Jelikož studentka jako jeden z cílů práce uvádí potřebu ujistit se v jedné osobně důležité záležitosti, neodpustím si farářskou pouzámku, že tohoto osobního cíle v této práci nedosáhla...

Zvýšená citlivost na styl je asi oponentovou deformací v důsledku jeho mgr. z filologie, na druhé straně stylistická přiměřenost bývala jedním z kritérií kvalifikačních prací. Ač odborný styl je v zásadě společný pro všechny humanitní disciplíny, přece jen oponent připouští výjimečnost práce z pedagogiky a styl pouze charakterizuje, jeho přiměřenost a přijatelnost ponechává na pedagogích v komisi. Těm, kdo práci nečetli celou, je určen následující odstavec:

Jak již jsem uvedl, budí styl dojem, že je pod vlivem některého pedagogického vzoru, ovšem nevhodně přenesen z formy vysokoškolské přednášky do písemné práce. K charakteristice uvedené v úvodu posudku připojuji některé studentčiny charakteristické formulace: (Začneme zde cestovatelskou povídkou: Byl jednou jeden mládenec...; Studium osoby v pojetí křesťanské antropologie posuneme ještě o krok dále; Pokud si dovolíme zachytit nejdůležitější nitku textu, musíme zákonitě říci, ; Guardini nám tedy navrhuje teorii o „křesťanské výšce“; Se vztahem člověka a světa jsme se seznámili a nyní si přiblížíme

teorii o vztahu osoby a Boha; Dovolme si malé přirovnání; Zde je dobré zopakovat již řečené; Nejprve však budeme její definici konfrontovat s definicí Václava Freie a vyvodíme z toho informace potřebné pro naše téma dialogu mezi partnery; Již víme, že člověk je přirozeně sociální osobností, jejíž podstatou je dialog. Zároveň víme, že teologická antropologie reflektuje člověka jako stvořeného samotným Bohem. Je tedy nezbytné...; Sokol nám navrhuje, aby ... Sokol se domnívá, že... Sokol se nám snaží sdělit, že...; Nyní na chvíli odbočíme od výroku Guggenbühl-Craiga a vysvětlíme si pojem individuace, abychom s ním následně mohli správně pracovat; Nyní se budeme zabírat samotnými podmínkami...; V kapitole 4.1.2 jsme se od Klimeše dozvěděli, že; K tématu hranic je nezbytné říci dvojí...

Zbytečné banalismy: Manželé Stritofovi upozorňují, že není dobré trvat na představě, že právě naše manželství nikdy nebude čelit překážkám (Pozn. op.: myslí si to snad někdo?) Podobně: ...domněnka, že smysl pro humor je vše, co potřebují k vyjasnění náboženských rozdílů”...

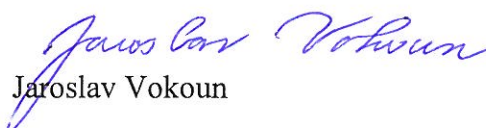
Je všeobecně známým faktem, že každá doba má svá specifika. Nyní se nacházíme v 21.století.

Pro styl je typické neustálé kladení otázek jako forma nastolení tématu či uvození citace, nikoli formulace problému.

Vzhledem k délce posudku už upouštím od výčtu drobnějších věcných problémů (kterých mám v počítači ještě čtyři stránky). Ke stylu jsem se už vyjádřil, formální stránka práce je zjevně v pořádku, překlepů minimálně (dva ve jménech), pravopisných chyb málo (ovšem dvě hrubé v přičestí -li!).

Práci doporučuji k obhajobě.

V Domažlicích 12.května 2012


Jaroslav Vokoun